

Francisco Fernández Buey

(Palència, 1943) és catedràtic de Filosofia del Dret, Moral i Política. Filòsof i autor de diversos assajos, ensenya Història de les Idees i Filosofia Política a la UPF des de 1994. Ha estudiat l'anàlisi del xoc de cultures i el pensament polític en l'Espanya del segle XVI.

Des del març del 2000, la Universitat Pompeu Fabra estava en tràmit per a l'adjudicació de la càtedra UNESCO d'Estudis Interculturals, amb l'objectiu de promoure la docència i la recerca interdisciplinària sobre les societats interculturals en el món actual. A l'octubre del 2001, la concessió de la càtedra es va firmar amb el Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya. De fet, però, la UPF coopera amb la UNESCO des de l'any 1993, i té també l'altra càtedra UNESCO en Cultura Iberoamericana des del 1997.

La càtedra UNESCO d'Estudis Interculturals de la UPF és a càrrec de Francisco Fernández Buey i té com a objectiu formar els estudiants en l'esperit de la tolerància i preparar-los per a la convivència i el respecte de les minories, a fi que hi hagi un ressò social.

Professor Fernández Buey, sou el responsable de la càtedra UNESCO d'Estudis Interculturals...

En alguns mitjans de comunicació, la càtedra ha aparegut amb el nom d'"Estudis Interculturals i Migracions". Per això, m'agradaria precisar que ens volem dedicar de manera preferent als estudis interculturals, activitat en la qual en podem treure profit les persones que ens dediquem preferentment a l'àmbit de les humanitats. Ara bé, la tasca serà interdisciplinària i, en aquest sentit, volem comptar amb l'ajuda de demògrafs, sociòlegs i políticòlegs, els quals, des de fa ja temps, fan recerca sobre els diversos aspectes de les migracions que hi ha.

Com va sorgir la idea de la càtedra UNESCO?

Va ser una iniciativa de l'anterior rector, Enric Argullol, que sempre ha tingut una preocupació gran pels problemes derivats de les migracions, particularment a Catalunya. Aleshores, jo estava treballant en un problema molt proper: el de la trobada entre cultures i el debat sobre interculturalitat i multiculturalisme. Així doncs, vam fer un informe per a la UNESCO, acollint-nos al programa MOST. Uns mesos més tard, ens van comunicar la concessió de la càtedra a través del Servei de Relacions Internacionals de la UPF.

En quin àmbit geogràfic penseu centrar-vos?

Pensàvem limitar el treball de la càtedra a l'àrea mediterrània.

Quant de temps pot durar el vostre treball?

Aquestes càtedres no tenen un temps limitat. Hi ha un acord entre la Conselleria de Benestar Social de la Generalitat i la UNESCO per tal de pressupostar i finançar la càtedra, sempre que es compleixin els programes establerts anualment, la previsió és que es continui actuant els anys posteriors.

Quins són els seus objectius?

La finalitat principal de la càtedra és cultivar, dins i fora de la Universitat, els valors positius que faciliten el respecte per les diferències, la lliure expressió de les cultures i la integració voluntària de les minories culturals que, com a conseqüència dels importants moviments recents de població, hi ha a la nostra societat. Aquest projecte va néixer amb la voluntat explícita de sensibilitzar i interessar tot el conjunt de la comunitat universitària en els temes derivats dels processos migratoris actuals, processos que han fet de Catalunya i d'Espanya països d'acollida.

Es pretén de vincular en el projecte professors i investigadors que treballen en diferents camps: estudis culturals comparats, antropologia, genètica de poblacions, ciències socials, ciències jurídiques, ciències de la informació i humanitats en general. També, i de manera molt especial, la càtedra vol comptar amb la col·laboració de les associacions d'estudiants que han mostrat el seu desig de treballar positivament en l'estudi i l'eradicació de les causes que condueixen al racisme, la xenofòbia o l'alterofòbia.

I per on teniu la intenció de començar?

Per començar, volíem facilitar la coordinació del treball de recerca que ja estan fent diferents professors de diferents departaments de la UPF

NOTÍCIES DE

R E C E R C A 15

(Dret, Ciències Polítiques, Humanitats...) i crear un grup de treball.

Concretament hi col·laboren: Josep Ramon Llovera, que és antropòleg i ha treballat, sobre tot, en temes d'etnicitat; Alfred Bosch, del Centre d'Estudis Africans i adscrit a la Facultat d'Humanitats; Anna Quiñones, de la Facultat de Dret, la qual ha estat treballant sobre dret i immigració, molt específicament en els problemes derivats del repudi islàmic: famílies traslladades des d'Àfrica a Catalunya, on es creen habitualment problemes jurídics força complicats en relació amb el trencament de la família: quin dret es fa valer en aquests casos?

També hi col·labora Elisabeth Arnedo, del Departament de Sociologia i que treballa en un projecte de recerca sobre immigrants a les presons, fonamentalment dones immigrants africanes i colombianes. Es tracta de grups socials ben diferenciats: a les presons catalanes hi ha un percentatge considerable de dones immigrants; de fet, el terme *immigrants* cal fer-lo servir amb compte, perquè, moltes vegades, especialment en el cas de les colombianes, són dones que han arribat a la frontera i allà mateix han estat detingudes per tràfic d'estupefaents. Els dos motius pels quals són a les presons són les drogues i aspectes relacionats amb la prostitució. Altres col·laboradors són Ricard Zapata, el qual porta temps treballant sobre polítiques d'immigració en el Departament de Ciències Polítiques, i Julia López, de la Facultat de Relacions Laborals, la qual ha treballat sobre l'evolució de la legislació: les diferents lleis d'estrangeria i les repercussions que això està tenint a les relacions.

Per tant, la primera cosa que hem fet és mirar de superar un dels problemes crònics de la Universitat: la desconexió entre les feines que fan diferents membres de diferents departaments. Des de la creació de la càtedra hem tingut la intenció de combinar i d'interrelacionar els treballs que es fan a diverses àrees de recerca.

Sota el punt de vista integrador, també tenim un propòsit, tant relacionat amb la recerca com amb la docència: volem estar en contacte amb les persones que més han treballat aquests temes en l'àmbit científic natural.

També naturalistes?

Sí, per exemple Jaume Bertranpetit, que estudia el camp obert per Cavalli-Sforza. Els resultats de la genètica de poblacions aporten un punt de vista científic que ens sembla interessant a l'hora de discutir els problemes derivats del racisme, de la xenofòbia, etc. Tinc tendència a donar-hi molta importància, no perquè cregui que la recerca de Cavalli-Sforza en l'àmbit de la genètica de poblacions sigui decisiva per a l'eradicació del racisme i la xenofòbia en la pràctica, sinó perquè crec que ajuda a replantejar de manera racional un problema que gairebé sempre es planteja en termes irracionals.

En quin sentit?

Si les persones saben que el concepte tradicional de raça que van estudiar els seus pares en els vells atles de les races humanes no té cap fonament científic, i que, sota aquest punt de vista, és més adequat emprar altres termes, com ara el de freqüències gèniques, població, grup, etc., o que les diferències derivades dels trets o caràcters físics externs són menys importants del que es creia, aleshores la discussió dels problemes interculturals es pot fer més assossegadament. En certa manera, el raonament que d'ací es deriva, fa que posem en dubte una part dels conceptes heretats i, en definitiva, que ens tornem un xic menys prepotents, una mica més modestos pel que fa a les diferències. Treballant amb els alumnes sobre els textos de Cavalli-Sforza, per exemple, he pogut comprovar que després de conèixer les conclusions a les quals arriba la genètica de poblacions, canviaven de manera molt substancial les percepcions inicials sobre races i racismes.

Però, els grups que afavoreixen el pensament racista ara han canviat el raonament: l'argument actual és que la diferència no és biològica, sinó cultural. Com ho tracteu aleshores?

Si ampliem el camp de la discussió a l'antropologia, a la historiografia i a la filosofia de la cultura, en els darrers temps hi ha hagut una retorsió dels arguments racistes: curiosament es recullen alguns dels arguments de la part contrària sobre les cultures. Se'ls dona la volta, s'admet la diferenciació cultural existent i fins i tot la proximitat biològica; però es continua mantenint el prejudici des de la banda cultural, sens dubte.

Ara bé, l'argumentació derivada de la recerca en el camp de la genètica de poblacions permet pensar que també aquí es poden millorar els conceptes: si hem arribat a la conclusió que això dels trets externs no és allò més decisiu a l'hora de valorar i jutjar què som, també es pot admetre la diversitat cultural sense que s'hagin d'admetre relacions de superioritat o d'inferioritat. Si més no, pel que fa a la consideració de les cultures en el seu conjunt. Per desgràcia encara hi ha persones que confonen *diversitat* amb *desigualtat*, i ho oposen a la idea que tendir cap a la igualtat social no és una bona cosa. L'argument que fan servir és "ja que no som iguals per natura, no ho serem per societat".

En aquests casos, la lectura d'un biòleg com Dobzhansky hauria de ser obligatòria també per als humanistes i científics socials. Em refereixo a l'assaig de Dobzhansky sobre diversitat genètica i igualtat humana, que es va publicar fa gairebé trenta anys. Crec que la genètica de poblacions, tot i no ser decisiva, pot ajudar a comprendre els problemes que hi ha a causa de l'enorme separació entre les ciències socials i les ciències experimentals.

Creieu en l'acostament de les dues cultures?

Sí. L'àmbit dels estudis interculturals es presta particularment a trobar això que s'anomena la tercera cultura, una cultura pont entre les dues cultures. Aquesta és la línia de treball que m'agradaria seguir en els propers temps. D'una banda aprofundir en l'estudi concret de les relacions culturals aquí i ara —Catalunya i àrea mediterrània— i treballar en aquest àmbit que permeti un discurs transdisciplinari que aproximi les consideracions que es fan en l'àmbit de les ciències naturals, i particularment en l'àmbit de la biologia i de la genètica, i en l'àmbit de l'antropologia, de la cultura.

Per quina activitat començareu?

Els projectes que tenim aquest any són més d'intervenció en l'àmbit civí. La primera activitat que drem a terme, des d'un punt de vista pràctic, i a proposta d'associacions d'estudiants justament, és organitzar a la Universitat classes de llengua catalana i castellana per a immigrants, amb la intenció d'afavorir la integració en els casos en què altres institucions no han

arribat, no han pogut... Aquesta activitat es basaria en part en el voluntariat d'estudiants, cosa que no deixa de ser important. Especialment en aquests cas, perquè la proposta va sorgir d'un grup d'estudiants de la Universitat que, durant els successos del darrer any, van decidir solidaritzar-se amb els immigrants sense papers que eren en condicions força dramàtiques i, arran d'això, ens van demanar quina mena de coses concretes podíem aportar. Se'ns va acudir que ensenyar llengua podia ser una resposta immediata.

D'una altra banda, des de la càtedra, hem col·laborat en un simposi internacional, que va tenir lloc els dies 30 i 31 de gener a Barcelona. Es va fer a la seu de l'Institut Català de la Mediterrània i a la Universitat Pompeu Fabra. El tema era: Polítiques d'Immigració a l'Àrea Mediterrània. Aquest simposi ha estat coordinat pels professors Ricard Zapata i Gemma Aubanel. Hi han participat experts de la Unió Europea, dels Estats Units i del Canadà, a més de professionals de diferents països de l'àrea mediterrània. Al simposi han presentat ponències, val a dir que molt il·lustratives i suggerents, Mohamed Khachani, Catherine Wihtol de Wenden, Javier de Lucas, Stefano Allievi, Jeff Halper, Marco Martiniello, Alain Tarrus i Joseph Carens, entre altres. Al llarg d'aquest any, la càtedra publicarà aquestes ponències, que inclouen reflexions sobre les migracions internacionals i la Mediterrània, sobre les actuals relacions entre estat i nació, i ciutadania; sobre cultura, religió i diversitat; i sobre els models d'integració.

Tenim, a més, la intenció que representants de diferents associacions d'immigrants de Catalunya puguin discutir les ponències. Perquè, un dels problemes que se sol plantejar

quan es parla de polítiques d'immigració és que s'articulen des de les institucions o des de la reflexió teòrica universitària, però moltes vegades no se sol prestar suficient atenció als afectats, justament a la població immigrant de la qual s'espera una resposta per aplicació de la política d'immigració. Precisament l'interculturalisme hauria de començar pel diàleg entre què volem i què voleu.

També tenim intenció de fer unes jornades sobre Drets i Cultures, en aquest cas amb la intervenció de juristes de diverses procedències. La idea final és donar informació sobre les diferents maneres de tractar els problemes jurídics a les diverses cultures que afecten l'àrea mediterrània. Un altre projecte és fer un cicle de conferències en el qual intervingui una persona de diferents països africans —d'aquells dels quals hi ha més representació aquí— i una de les persones del mateix Centre d'Estudis Africans, que contrastin les visions de la recepció i l'arribada, amb la idea de comparar experiències. Tot això és més aviat temptejar el camp per veure què hi ha i com, des d'on som, es pot fer recerca.

Com diferencieu entre multiculturalitat i interculturalitat?

La multiculturalitat és un fet sociocultural, característic de la majoria de les grans ciutats en què vivim, i deriva dels grans fluxos migratoris continentals i intercontinentals. És un fet rellevant, tant als EUA i el Canadà com a la Unió Europea actual. Quan es fa al·lusió a aquest fet, es pensa en la superposició de cultures i religions, dins un mateix espai geogràfic.

Del mateix fet, se'n poden derivar polítiques normatives diferents. El multiculturalisme és un punt de vista normatiu que tracta d'adaptar

les polítiques públiques a aquest fet, reconeixent la igualtat d'oportunitats entre els ciutadans i respectant alhora les diferències culturals. Com és natural, s'han proposat diferents polítiques multiculturalistes. En l'actualitat hi ha un debat molt fort sobre tot aquest tema. El que està en joc en aquest debat és l'ampliació dels drets, en particular l'ampliació del concepte de ciutadania.

De vegades es contraposa multiculturalisme i interculturalisme. Però opino que aquesta contraposició és forçada i que aquesta crítica al multiculturalisme que recentment ha fet Giovanni Sartori és desproporcionada. Del que es tracta, en el fons, és d'integrar o acomodar de la millor manera possible les diferents cultures que comparteixen un mateix marc polític. Els multiculturalistes són, per norma general, més respectuosos i atents amb les diferències, cosa que no vol dir que estiguin en contra de la integració entre les cultures. El que és important és tenir en compte que les diferències culturals, sobre tot quan van lligades a diferències religioses, interactuen de maneres molt diferents segons els països i els territoris —per les seves històries prèvies, per la dimensió i rapidesa dels fluxos recents, etc.— i que, per tant, no hi ha un únic model interculturalista o multiculturalista. L'àrea mediterrània té característiques i problemes propis, i la convivència intercultural en ella ha de trobar solucions pròpies, no importar-les dels Estats Units, el Canadà o el Regne Unit.

Més informació:

A/e: francisco.fernandez@huma.upf.es
<http://www.upf.es/iuc/buey/index2.htm>